

TEREZÍNSKÁ INICIATIVA

NEJEN K MINULOSTI

Minulý rok 1991 přinesl mnohé tragické výročí: vzpomínali jsme na první transport do Lodže a na založení ghetta na našem území. Přinesl však také setkání bývalých terezínských vězňů, založení Muzea ghetta a mezinárodní konferenci historiků o úloze Terezína při řešení "židovské otázky". Pevnostní město se konečně stalo místem nepokrytého připomínání těžkých let nacistické okupace, připomínkou genocidy židovského obyvatelstva.

Možná, že jsme na konci uplynulého roku vzhledem k těmto celkem povedeným akcím měli nakrátko pocit určitého sebeuspokojení. Ale bylo to skutečně jen pro krátkou chvíli, neboť s neodbytnou naléhavostí se hlásí další úkoly... Je zřejmé, že mezinárodní sdružení Terezínská iniciativa stojí vlastně stále na počátku své činnosti. Připomeňme si jen namátkou: vybudování stálé expozice Muzea ghetta v Terezíně, jejíž součástí budou svědectví vězňů ("Terezínská paměť"), vzpomínka na tragedii Rodinného tábora v Osvětimi, mezinárodní konference na téma "Vernichtung durch Arbeit" a řada menších či větších kulturních akcí, při nichž bude vzpomínáno především umělců ghetta.

Někdy nám vytýkají, že zaměřuje-

me svou práci až příliš do minulosti. Ale kdo jiný než my má povinnost připomínat historii holocaustu, koncentráky a plynové komory? Nepotřebujeme zveličovat své oběti, ani přeceňovat význam Židů v rámci válečných událostí. Je nám jen třeba vytrhnout události, jichž jsme byli účastníky, natrvalo ze zapomnění. Ohlasy obyvatelstva na některá televizní vysílání a knihy zabývající se naší tematikou potvrzují, že nekonáme marnou práci. Terezínská iniciativa se musela a musí zabývat právě tím, čím se zabývá: dosáhnout alespoň částečné rehabilitace dějin a událostí terezínského ghetta. S Terezínem souvisí osud terezínských v dalších koncentračních a likvidačních táborech, příběhy z odboje proti nacistické přesile. S údivem zjišťujeme, kolik lidí v tomto státě nemá ani potuchy o těžkém osudu bývalých židovských spoluobčanů, o tom, čím prošla tato část obyvatelstva. Pro Židy platilo jednoznačně "konečné řešení", plánovitě vyhlazování, jako "výsada" oproti jiným skupinám vězňů Říše. Pokud se náhodou přese všechno některý z nich po válce vrátil, ocitl se v novém životě sám, bez rodinného zázemí. Doufali v obnovu demokratických a lidských vztahů, nečekali nové formy pronásledování.

Zkrátka jsme ovšem poznali, že antisemitismus a etnická nenávisť mají tuhý život.

Dnes víme, že tyto naděje byly naivní a příliš optimistické. Každodenní skutečnost o tom přesvědčuje: zpusťšené hřbitovy, neofašistická hesla a onehdy požár v baráku 38 KZ Sachsenhausen, ve kterém bylo zavražděno asi 10 000 židovských vězňů. To vše napovídá, že je před námi ještě hodně práce. Bude třeba, abychom se vzali rozhodněji za svou věc.

S tím souvisí také otázky péče naší organizace o sociální situaci členů. Rozhodli jsme se provést průzkum ke zjištění jejich potřeb a na základě výsledků postupovat dále. Zatím víme o podmínkách života našich přátel velmi málo, snad jen to, že všichni stárneme a staneme se tím potřebnějšími.

Terezínská iniciativa bude i nadále pokračovat ve svém úsilí o řešení našich persekčních nároků. Není třeba zdůrazňovat, že státoprávní problematika rozpadající se ČSFR není zrovna bezprostředním řešením příznivá. To však nesmí znamenat, že bychom směli tyto otázky pustit ze zřetele.

Čeká nás toho opravdu mnoho.

Hanuš Schimmerling, předseda TI

MĚSTO BÝVALÉHO GHETTA

Rozhovor Jiřího Steinera s ředitelem Památníku Terezín
dr. Janem Munkem

Muzeum ghetta má za sebou první rok své existence. Co znamenalo jeho otevření pro Památník Terezín?

Otevření Muzea ghetta bylo výrazným krokem k odstranění té nespravedlnosti, které se dopouštěl bývalý režim, že v Terezíně nebylo o židovských dějinách tohoto města ani slovo, což odpovídalo celkové ideologické politice komunistů. Odstranění této nespravedlnosti je podstatnou součástí činnosti celého Památníku Terezín.

Co znamená Muzeum ghetta pro město?

Zpočátku byl postoj města nedůvěřivý a podezřívavý. Byly to pozůstatky vyvolané minulým systémem, který rozděloval peníze centrálně a buď dal městu, nebo Památníku, většinou jemu, což nemohlo vyvolávat žádné velké sympatie ze strany města. V současné době se situace mění a lze hovořit o pozitivní kooperaci. Radnice vidí, že cizinecký ruch se rozvíjí, že město mění svou tvář. Zahraniční návštěvníci mají vliv na podnikání, ale upravují se také ulice a chodníky. Město pozitivní roli Muzea vnímá a oceňuje.

Se vznikem Terezínské iniciativy, s personálními změnami v Památníku Terezín, se zrodily jisté záměry. Jak se je daří realizovat?

Naše hlavní záměry jsme naplnili. Otevřeli jsme Muzeum ghetta, město jsme připravili na Terezínské dny, označili jsme nápisy významné budovy ghetta, uvedli do pořádku další objekty. Byli jsme tlačení termíny a pracovali jsme vlastně bez prostředků. Později se ale finanční možnosti objevily. Ted'

šlo o to, jak je racionálně využít. Neměli jsme zpracovanou koncepci, neměli jsme představu postupných kroků, což dnes máme. Považujeme za hlavní přínos letošního roku, že máme vypracovaný obraz dalšího postupu.

Měli bychom o něm tedy hovořit?

Chtěli bychom, aby se mimo jiné změnil i systém návštěvnosti Památníku Terezín. Připravujeme trasy prohlídky města podle plánků s označením jednotlivých budov, které by byly očíslovány a návštěvníci by realizovali prohlídku podle těchto plánků. Připravujeme také různé druhy vstupenek, které by měly návštěvníky orientovat jak na návštěvu Muzea a města, tak Malé pevnosti. To je samozřejmě jen jeden z našich záměrů. Obecně, jak už jsem řekl, ve vztahu k židovské problematice, jde o překonání minulosti. Bude ještě nějakou dobu trvat, než se to zcela podaří. A to i vlivem bývalé propagandy. Byla tu například delegace bývalých vězňů koncentračních táborů z Itálie, která hovořila o Malé pevnosti jako o ghettu a každé jiné vysvětlení odmítala. To je důsledek toho, že se tu po čtyřicet let říkaly nepravdy nebo polopravdy a ty se neustále reprodukují.

Pokud vím, chcete v součinnosti s Terezínskou iniciativou rozšířit Muzeum ghetta do dalších objektů a jsou i jiné plány.

Muzeum je malé, je třeba hledat další možnosti. Máme obrovské umělecké sbírky židovských autorů, které by bylo třeba zpřístupnit, nikoli však v Malé pevnosti, ale v bývalém ghettu. Jde tedy o zří-

zení galerie. Snažíme se získat objekty od armády, která se i v Terezíně redukuje a vyklízí kasárna, dokonce bývalá Magdeburská. Budova je neprodejná. Chtěli bychom malou část této stavby využít. Měla by tu být tedy galerie, dále archiv, výpočetní středisko, centrální knihovna, studovny, přednáškové sály a také malá ubytovna pro hosty Památníku Terezín, badatele. Jde přitom o dokumenty vážící se jak k Malé pevnosti, tak ke ghettu. Počítáme s využitím počítačů, takže by byla možná komunikace přes ně. Z Malé pevnosti do města je to patnáct minut pěšky, žádný problém. Bylo by možné i leccos jiného, udělat například na půdě divadlo, jaké tu bylo za války. Mohly by tu být i další expozice muzea. Vždyť dílčí expozice jsou už dnes - v krematoriu židovského hřbitova, v prostorách pietních místností u bohusovické brány. Uvažujeme o expozici v bývalé márnici. Projekt je v součinnosti s Terezínskou iniciativou už zpracován.

Návštěvnost v Terezíně se zvyšuje. Jde však převážně o zahraniční hosty.

Je pochopitelné, že návštěvnost našich lidí klesá. Vždyť sem dříve jezdili lidé za čárku. Tento systém padl. Ted' lidi nikdo nenutí. Účast každého z našich občanů, který sem přijde z vlastní iniciativy, má daleko větší hodnotu. To ovšem neřeší nynější stav. Ten je odrazem současné situace. Vždyť zájezdy našich lidí do Terezína nikdo neorganizuje. A nejde jen o Terezín, klesá návštěvnost kin, divadel, méně se kupují knihy. Jde podle mého názoru o dočasný jev. Musí-

me vidět věci perspektivně, orientovat se na mládež, na školy, na učitele. Tak například jedna škola na Opavsku nacvičila pásmo o Terezíně a předváděla je v terezínských školách. Terezínská iniciativa ve spolupráci s námi a s Ústavem pro racionalizaci školství pořádá semináře pro učitele dějepisu a občanské výchovy. Tyto věci chceme dělat systematicky. Vytváříme samostatné oddělení, které

se bude zabývat vzdělávací činností. Bude se školami domluvat návštěvy učitelů i žáků.

A nakonec - Památník Terezín - Terezínská iniciativa. Co soudíte o tomto spojení?

Význam této spolupráce je obrovský. Terezínská iniciativa je motorem, který pomáhá věci v Terezíně měnit, posouvá záležitosti dopředu. Získává pro nás prostředky, finanční dotace z Rakouska a Ně-

mecka. A pokud jde o obsahové využití prostředků, je přínos Terezínské iniciativy neocenitelný. Pochopitelně, jsou momenty, kdy si zcela nerozumíme, ale to je přece součástí každého dialogu; kdyby tomu bylo jinak, nebylo by to asi úplně v pořádku. Věřím, že naše vzájemná součinnost bude stejně dobrá a účinná i v budoucnosti.

Děkujeme za rozhovor.

Setkání v Givat Chaim - Ichud

Letadlo El Al přilétá do Prahy prostřed hluboké noci po mezipřistání v Budapešti. Přijalo nás kvapně na palubu ke zpátečnímu letu do Tel Avivu. Dolehla ke mně babylónská směs hebrejštiny, angličtiny, češtiny, slovenštiny, ale také ruštiny a maďarštiny emigrantů, kteří nastoupili v Budapešti. Jsou mezi nimi i celé rodiny se svými nejstaršími členy. Také vedle mne seděla bezmocná stará žena z Maďarska. Stěží se jí dařilo přijmout nabízený šálek čaje. Její chvějící se ruce rozlévaly čaj po sukni a zdály se mi napovídat rozměr izraelských starostí s novými imigranty.

Byla to moje první cesta do Izraele, kde jsem zastupoval Terezínskou iniciativu na výročním setkání Bejt Terezín - sdružení pro památku obětí ghetta a vyhlazovacích táborů. Takže bych se asi měl rozepsat o spolupráci mezi naším a izraelským sdružením. Jenže toto téma mi úplně překrývají osobní zážitky z cesty, obraz lidí a země. Z malé plochy této vzpomínky musím vynechat barvitá panorama Tel Avivu, karmelského pohorí, Haify, Caesarey, Jeruzaléma, Mrtvého moře, Massady, všechno to, co by se mohlo nalézt i v nějakém bedekru a co jsem shlédl díky našim přátelům Urimu Bassovi, Jiřímu Deimlovi a jeho Oli, Evě Alterové...

Kibuc Givat Chaim-Ichud, který je střediskem Bejt Terezín a kde ještě žijí české rodiny, se podobá zahraničnímu sídlišti. V mírně zvlněné krajině jsou rozsety nevelké, ale komfortní domky, každý sám pro sebe, avšak propojené navzájem asfaltovou silničkou. Letos prý bylo dost vláhy, a tak jsou domky ponořeny do zeleně, pro nás místy exotické. Kdo se ještě nenaučil rozlišovat mezi zdejšími domky, stromy a keři, po setmění zabloudí.

Na návrší je areál moderních staveb se společnými zařízeními, od ryze užitkových, jako je výtečná, prostorná jídelna či vodojem, až po zasedací síň, knihovnu a rovněž památník a místnosti Bejt Terezín.

Památník se podobá malé rotundě. Kruhovou podlahu jeho interiéru pokrývá mozaika, zobrazující půdorys Terezína. Expozice je sestavena z výstižných fotografií, bez příslovečné obsírné legendy. Lidé si ji zde nevytvořili pro turisty, ale sami pro sebe. Sem zavede hosty nebo děti někdo, kdo o těch osudových událostech vypráví z vlastního prožitku.

Také ostatní prostory Bejt Terezín jsou skromné, přáli by si tu získat od kibucu více místa například pro výstavy. Ale i ty malé prostory skrývají množství dokladů a výsledky dlouholeté práce. Ve foto-

kopiích je sem z Prahy přenesena i úplná kartotéka všech, kdo prošli Terezínem. Shromážděné tvůrčí a memoárové práce z ghetta jsou katalogizovány ve svazku o pěti dílech: literárních prací známých i neznámých autorů, hudebních skladeb, maleb a kreseb, svědectví, vzpomínek, deníků a v samostatném katalogu dokumentů. O všechho v této době pečují "dvě Alizky" - Alisah Schillerová (příbuzná rodiny dr. Richarda Federa) a Alisah Shecková (žena Zeeva Shecka, jenž v roce 1946 podal známou výpověď Komisi pro koncentrační tábor Terezín).

V Givat Chaim-Ichud, kde se mně po celou dobu starostlivě věnovali manželé Miriam a Míla Červenkoví, se mi nejhluběji vtisklo do paměti páteční odpoledne. Miriam mne pozvala do kibucové jídelny, kde všichni společně vítají příchod sabatu. Je to rušný a veselý den, plný pohody a povídání. Každá rodina sedí pospolu, někde i čtyři generace, od batolat k pradědům. Páteční kuchyně nabízí tak bohatý stůl, že si co do výběru a úrovně jídel nezadá s nabídkou nějaké elegantní pražské restaurace: rozmanitě upravená masa i přílohy, polévky, saláty, moučníky, kompoty... Hostině však předchází citát z Tóry, předčítaný vždy od stolu jiné rodiny za pomoci mikrofonu. Tentokrát se četl zákon o

sabatu a sedmém roce, s komentářem. Potom se v rozjařeném tónu rozlehla jídelnou sabatová píseň. Tento krátký úvodní ceremoniál pátečního podvečera, ač jistě inspirován náboženskou tradicí, se dnes už zřejmě proměnil v národní obyčej, protože pro celé společenství kibucu je jinak příznačný zcela světský, moderní postoj k životu.

Bavilo mne pozorovat, jak hoduje každý po svém: tamhle si jedna paní ze všeho jen tak uždibla (myslí asi na štíhlou linii), ale zamlouval se mi i mladík, který zvládl vrchovatý talíř řízků. Děti u stolu dlouho nevydrží, za chvíli jsou vidět na trávníku před okny u svých her. A za nějakou hodinu se před budovu pohnal odebere i celá ostatní společnost, aby se tam na lavičkách ještě dlouho rozprávělo při kávě a čaji... Já jsem v ten den až do noci naslouchal vyprávění pana Leona E. Shefy, který přišel do Palestiny již ve třicátých letech, v čase, kdy se teprve vysušovaly bažiny.

Všude mne upoutávali mladí lidé. Připadali mi urostlí a sebevědomí. Ti, kdož jsou ve vojenské službě, si na víkend zajíždějí do kibucu, který pro tento účel vystavěl samostatné apartmány, aby si po těžkém výcvikovém týdnu mohli jakseptatří odpočinout. "V poslední válce jich odsud padlo devět," řekla Miriam.

Sobota 16.5.1992: na výroční plé-

num se sjíždí asi 200 účastníků. Mnohé se liší od našich pražských shromáždění, věnovaných cele organizačním, politickým a sociálním otázkám. Tady se už prosadily i zájmy jiné - tak hned na úvod zasedání přednesly vědecké pracovnice Margalith Schleinová, Nili Kerenová a Ruth Bondyová nové poznatky z historie ghetta. Nicméně, ač jsme 2 500 km daleko od Prahy, v jednom se tento den v Bejt Terezín docela podobá shromážděním Terezínské iniciativy: osobní setkání dávných, osudem sblížených přátel je velkou dominantou dne, před níž jako by ustupoval do pozadí i sám obsah zasedání. Některé hloučky si tu mezi sebou cosi vyprávějí dokonce i v průběhu oficiálního pořadu. Rostly proto ve mně obavy: budou ochotni vyslechnout i naši zprávu?

Mé vystoupení přišlo na řadu po zdravici československého velvyslance Miloše Pojara. Mluvil jsem ve zkratce o všem, co jsme udělali v Československu po listopadu 1989. Obavy ze mne rázem spadly: byl jsem vděčný všem těm milým lidem kolem, protože se zájmem naslouchali. Dnes, když píší tuto vzpomínku, už víme, že členové Bejt Terezín přijali zprávu o práci Terezínské iniciativy s porozuměním a sympatiemi a že naše sdružení bylo přijato za kolektivního člena sdružení izraelského.

Nikoho v Izraeli jsem se neosmělil

zeptat: A co stesk po rodné zemi? Mohou tragédie čtyřicátých let a desetiletí zápasu o novou existenci v Izraeli smazat v člověku vědomí, že měl kdysi domov kdesi v českých zemích? Víím, asi to není otázka aktuální, vždyť už dávno nastoupily mladší generace, pevně zakotvené v nové zemi... Ale přece...

Stalo se však náhodou, že mne v Tel Avivu vzal Uri Bass na poradu, již předsedal dr.Hanuš Z.Weigl, prezident Sdružení bývalých československých Židů (mimořádně také autor předmluvy k dílu "Na křižovatce kultur", pozoruhodně krásné knihy, vydané r.1990 v Tel Avivu a letos také u nás). Naslouchal jsem jeho slovům, intonaci hlasu starého muže, přesně formulujícího své myšlenky. Rozvíjel úvahu o založení Světového židovského fóra, s cílem uspořádat sbírky, které by umožnily restaurovat některé cenné památky židovské kultury v Československu! Obraz někdejšího domova v Čechách, na Moravě, na Slovensku, čas dětství a mládí, sepětí s naší kulturou, zůstaly vtisknuty do povědomí našich izraelských přátel, jsou znamením kontinuity srdce... Tu jistotu jsem si z cesty přivezl: snad jsme šli různými cestami, mnohokrát se mýlili, ale jsme a zůstaneme si provždy blízcí.

Jiří Kotouč

Jak si stojíme finančně?

Tuto otázku sám sobě staví každý z nás v denním životě, natož aby si ji nepoložilo naše zájmové sdružení.

Když vznikla Terezínská iniciativa a návazně Mezinárodní terezínské sdružení, nikdo z nás si neuměl představit, jakým směrem se bude vyvíjet finanční hospodaření obou subjektů.

Postupem doby však, když se ujasňovaly úkoly a cíle, jež chceme všichni naplnit a dosáhnout v zájmu zachování historicky pravdivých materiálů o holocaustu v Československu, jakož i uctění trvalé památky těch desetitisíců, jež se staly obětmi zruďné rasové teorie hitlerovského fašismu v letech 1939-45, se ukázalo, že bez širší

podpory vládních i nevládních institucí jak v České republice, tak v zahraničí, ale zejména i bez darů jednotlivců, bývalých terezínských vězňů a jejich potomků, zejména opět žijících v zahraničí, by nebylo možno těchto cílů dosáhnout.

Přitom je nutno brát v úvahu, že zejména příspěvky, ať už vlády České republiky, nebo i rakouské-

ho ministerstva pro vyučování a umění, nebo jiných nevládních organizací, jsou přísně účelové, určené především pro jmenovité akce rozvíjení Muzea ghetta v Terezíně.

Tudíž na vlastní činnost, zejména publikační a organizační, toho zůstává málo. A tak i nadále bude nutno počítat s tím, že budeme muset každý z nás, někdo víc, někdo méně, někdo penězi, někdo dobrovolnou prací, přispívat, abychom dokázali udržet svou činnost alespoň na takové úrovni jako dosud.

Při příležitosti seznámení se s hrubými obrysy finančního hospodaření za léta 1991-92 je nutno poděkovat všem těm, kteří svými finančními příspěvky se přihlásili k zachování věčné památky obětí holocaustu, jakož i zejména těm

drobným dárcům z domova i ze zahraničí.

Nepovažujeme za účelné seznámit naše členy s podrobným výčtem jednotlivých nákladů a příjmů. Pokud o to bude mít někdo zájem, může tak učinit nahlédnutím do účetních záznamů, ale můžeme ujistit každého, že použití každé koruny, každého dolaru a každé marky je diskutováno a schvalováno ve výkonném výboru, že jsou dodržovány zásady nejvyšší hospodárnosti a účelnosti vynakládaných prostředků, jakož i je věnována patřičná péče účtování jednotlivých finančních operací. To kontrolovala i zpráva revizní komise, předložená výkonnému výboru dne 5.října 1992.

Jan Jecha, předseda revizní komise

Poděkování

Výbor Terezínské iniciativy děkuje všem těm, kteří v minulých měsících svými finančními dary přispěli k rozvoji činnosti Terezínské iniciativy:

z Československa Anně Hanusové, Anně Hlavenkové, Dagmar Lieblové, Hedě Pacovské, Arnoštu Šauerovi,

z Brazílie Olze Hexnerové, manželům Klingrovým a Arthurovi Wolffovi,

z Rakouska Lie Weisskopfové, ze SRN manželům Salzerovým a Fischerovým,

s USA Ruth Saxové, P.Rubešovi a M.Zeimerovi,

z Velké Británie Ivo Gachovi.

Zároveň děkujeme všem dárcům, kteří přispěli na naši činnost svými příspěvky při různých příležitostech do pokladniček.

TEREZÍN jako SKANZEN?

Týdeník Mladý svět uveřejnil v č.21 článek "Terezín 92", v němž mimo jiné bylo zaznamenáno obvinění, že Terezínská iniciativa by chtěla město přeměnit v jakýsi skanzen. Reportérka tvrdila, že toto obvinění vyslovil starosta města Terezín. Ten nám ovšem poslal dopis, kde se proti tomu ohrazuje s tím, že nic podobného netvrdil. Do Mladého světa, Severočeského deníku i okresních novin jsme poslali naše vyjádření. V něm se mj. psalo:

V reportáži Mladého světa jsou zveřejněny různé názory terezínských občanů, mezi nimi také takový, který nám připisuje nesmyslný záměr proměnit Terezín v jakýsi skanzen. Naše představa o budoucnosti města Terezín je však zcela jiná.

V minulosti jsme trpce nesli, že se našlo bezmála 50 miliónů korun na zřízení policejního muzea v Terezíně, ale že tam nebylo místa pro muzeum, které by připomnělo, čím toto město bylo v letech 1941-

1945, a že se nenalezly prostředky, aby město samo neupadlo do stavu katastrofické zanedbanosti. Proto činnost Terezínské iniciativy byla od samého počátku a stále je zaměřena na to, aby byla zjednána náprava v obou směrech. Tak tomu bylo při všech jednáních s vedoucími představiteli české vlády i při jiných příležitostech. Hledání cest, jak pomoci městu Terezín, je stálým předmětem našich porad s vedením Památníku Terezín.

Terezín byl založen jako pevnost a žil jako posádkové město. Neznamenal nikdy víc než tři, čtyři tisíce civilních obyvatel. V současnosti jich má - podle Mladého světa - pouze 1 900. Přitom město očekávají velké změny.

Vzhledem k nové situaci ve světě se radikálně snižují stavy naší armády. Nepochybně také v Terezíně budou redukována armádní zařízení a sníží se počet do města dislokovaných vojáků. S tím se

bude muset město vyrovnat, má-li zůstat živoucím městským organismem a nemá-li se opravdu proměnit ve skanzen té či oné podoby. Jsme toho názoru, že činnost Terezínské iniciativy právě v této situaci přináší mnoho příznivých momentů pro budoucnost města Terezín. Široká publicita terezínských pamětních dnů k 50.výročí vzniku terezínského ghetta připomněla u nás a v celém světě poslání Terezína jako významné světové kulturní památky.

Do Terezína, jeho Malé pevnosti i Muzea ghetta přijíždějí desetitisíce návštěvníků od nás i ze zahraničí. Někteří jen jako turisté, jiní z piety a pro hlubší zamyšlení. Domníváme se, že tento proud návštěvníků se nezvolní, naopak poroste. V tom je šance pro město Terezín, jeho občany, současné i budoucí. Rozvoj už takových nejelementárnějších služeb, aby návštěvníci Terezína měli kde zaparkovat svá

pokračování na straně 6

auta, kde se najíst a napít, kde si odpočinout, kde nakoupit, kde přespat, může se stát hnací silou rozvoje města. To nepopsatelné, ale existující čemu se říká genius loci, působ v Terezíně silně. Právě proto se

stává přitažlivým jako místo setkání lidí stejných zájmů, byť různých názorů, především mladých lidí z rozdílných koutů světa. A německá organizace mírových služeb, Sühnezeichen, přímo nabízí městu Terezín pomoc při vybudo-

vání střediska, jež by se mohlo stát takový místem. Naše přání je, aby Terezín nebyl jen vzpomínkou na mrtvé, ale též výzvou k současnosti. Všechny uvedené listy naše vyjádření zveřejnil.

Na paměť terezínských

V neděli 20. září 1992 byla v Terezíně uspořádána tryzna za zavražděné Židy, kteří v letech 1941-1945 prošli tamnějším ghettem. Modlitby za zemřelé přednesl kantor Jubilejní synagogy v Praze dr. Ladislav Blum, dětský soubor Pražské židovské obce, vedený Vidou Neuwirthovou, uvedl básně Jiřího Frankla. Ke smutečnímu shromáždění promluvil místopředseda Terezínské iniciativy Jiří Koutouč.

K výročí zahájení transportů českých Židů byla 16. října 1991 odhalena pamětní deska na Parkhotelu v Praze-Holešovicích, v místech bývalého Radiotrhu, shromaždiště

deportovaných.

Letošního roku dne 16. října se u pamětní desky sešlo, přes minimální publicitu, několik desítek občanů, kteří po položení kytic Terezínské iniciativy, Federace židovských obcí, vězňů lodžského ghetta a Českého svazu bojovníků za svobodu uctili modlitbou památku těch, kteří v těchto místech nastoupili cestu, která byla pro většinu z nich cestou poslední.

Ze stejných důvodů se předchozího dne sešlo v židovské radnici přes 20 přeživších vězňů prvních pěti deportačních transportů, které šly do lodžského ghetta.

Bylo by vhodné, aby spolu s kaž-

doročním březnovým shromážděním byla tímto počinem zahájena pravidelná tradiční setkání terezínských vždy na podzim a na jaře každého roku.

Svaz autorů a interpretů založil v Praze novou tradici festivalů MUSICIA IUDAICA. V říjnu a listopadu se uskutečnilo šest koncertů - dva zaměřené na židovský folklór a čtyři na díla skladatelů 19. a první poloviny 20. století.

Festival proběhl v době, kdy právě uplynulo 51 let od prvních deportací českých Židů do koncentračních táborů. Terezínská iniciativa připomenula 21. října 1992 v pražské Janáčkově síni toto tragické výročí na festivalovém koncertu věnovaném obětem holocaustu. Na pořadu byly mj. skladby Viktora Ullmanna a Pavla Haase, jehož Čtyři písně na slova čínské poezie přednesl Karel Berman.

V letošním roce uplynulo půl století od doby, kdy byly vypravovány deportační transporty do Terezína a do východních vyhlazovacích táborů. V mnoha českých a slovenských městech nezůstaly zapomenuty.

8. března se v **Ostravě** konala tryzna v obřadní síni nového hřbitova a na místě, kde stávala nacisty zbořená Velká synagoga, byla odhalena pamětní deska.

Ve dnech 25.-27. března se v **Banské Bystrici** konalo mezinárodní sympozium na téma "Tragédie slovenských Židů", věnované historii deportací slovenských Židů do vyhlazovacích táborů.

V březnu byla v **Českých Budějovicích** zahájena výstava obrazo-

vých i psaných dokumentů nazvaná "Nakonec směli jen zemřít..."

Na jaře proběhlo v **Uherském Hradišti** pietní shromáždění, při němž byla odhalena pamětní deska obětí na budově bývalé synagogy.

5. dubna se konala tryzna v **Brně**. Pietního aktu v synagoze se zúčastnili i zástupci křesťanských církví.

12. dubna uspořádala ŽNO v **Plzni** tryznu na hřbitově u pomníku obětí

nacismu a slavnostní koncert ve Velké synagoze.

29. dubna se hosté z Československa i zahraniční zástupci hnutí Agudat Jisrael (z Rakouska, USA a Británie) sešli na starém hřbitově v **Lipnici nad Bečvou**, kde byla slavnostně obnovena tumba věhlasného rabína Barucha Teomima Frankla. - Téhož dne byla na zdi ortodoxní synagogy v **Nových Zámcích** odhalena pamětní deska obětí holocaustu.

10. května se v **Olomouci** konala

tryzna u pomníku obětí na hřbitově.

12.května byla v **Praze** na vrchu Vítkově, v Muzeu československé armády, odhalena pamětní deska připomínající židovské vojáky, účastníky druhé světové války.

6.června proběhlo pietní shromáždění v **Golčově Jeníkově**. K výročí deportací byl všem občanům zpřístupněn židovský hřbitov.

7.června uspořádala husitská církev a představitelé města shromáždění v **Ledči nad Sázavou**. K výročí transportů byla pořízena pamětní deska se jmény zahynulých židovských občanů.

14.června se konala tryzna v **Kolí-**

ně. Bohoslužby v historické synagóze a kadiše na hřbitově se zúčastnily také početné zájezdy z Británie a z Izraele.

V červnu byla také odhalena pamětní deska obětem holocaustu na bývalé synagóze v **Novém Jičíně**. Pietního aktu se zúčastnili rodáci žijící v různých zemích světa.

5.července byl v **Českých Budějovicích** odhalen umělecky významný pomník na místě synagógy, jíž nacisté vyhodili do povětří.

13.září se konala tryzna v **Táboře**. Na bývalém novém hřbitově, který nacisté zcela zlikvidovali, byla k výročí deportací odhalena deska připomínající oběti z města a okolí.

21.října byla za účasti slovenského premiéra V.Mečiara odhalena pamětní deska obětí holocaustu v **Nitře**.

Do konce roku 1992 se má uskutečnit ještě několik dalších akcí k výročí transportů a k uctění památky obětí. Budou to např. tryzny v **Heřmanově Městci, Horažďovicích, Hradci Králové, Kojetíně, Náchodě**, kde bude také zahájena výstava věnovaná dějinám místní židovské obce, v **Pardubicích** a ve **Vsetíně**. Další pietní shromáždění jsou plánována na rok 1993, např. na jaře má být v **Jabloncech nad Nisou** odhalena pamětní deska na místě synagógy, kterou nacisté zbořili.

J.F.

Mám před sebou statistiku o návštěvnících Muzea ghetta od jeho otevření 16.října loňského roku až do konce října roku letošního, tedy za rok a půl měsíce. Celkem naše muzeum v budově L 417 navštívilo 58 755 návštěvníků. Je to mnoho nebo málo? Než dokážeme odpovědět, musíme si toto číslo poněkud blíže z různých stran osvětlit. Především: kolik bylo návštěvníků domácích, z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska? Bylo jich celkem 5 100, v měsíčním průměru 408, denně 13,6. Projevuje se snad nějaká vzestupná tendence, alespoň sezónní? V červenci bylo českých a slovenských návštěvníků 409, v květnu jich bylo víc - 564, v říjnu 348.

Ještě jedno porovnání: domácí návštěvníci Malé pevnosti představují 13,4% z celkového počtu návštěvníků, u Muzea ghetta však pouze 8,7%.

Nabízí se tedy závěr, že hlas dokumentů předložených v terezínské expozici Muzea ghetta zatím k české veřejnosti příliš nepromluvil. Jsme v tomto směru teprve na začátku cesty.

Ze zahraničí navštívilo Muzeum ghetta celkem 53 655 osob, v měsíčním průměru to představuje

4 292 osob, v denním 143. Početní vzestup je však očividný. V červenci přicházelo v průměru denně 342 návštěvníků, tedy třikrát víc než byla průměrná návštěvnost za celé sledované období, ještě v říjnu jich bylo 217.

Do Muzea ghetta přichází průměrně třetina z počtu návštěvníků Malé pevnosti - v letošních devíti měsících 58 755 oproti 170 498 osobám.

Samozřejmě nelze srovnávat nesrovnatelné. Muzeum umístěné v jedné budově vždy bude mít zcela jinou návštěvnost než Malá pevnost, která sama o sobě je vynikající historický exponát. Tato objektivně daná rozdílnost však neznamená, že bychom se jejím konstatováním měli spokojit. Přirozeně bude trvat dlouho, než vůbec vejde do povědomí širší veřejnosti, že Muzeum ghetta v Terezíně existuje. Platí to i pro mnohé zahraniční cestovní kanceláře, organizující zájezdy do naší republiky. Lze si také položit otázku, jak jsou o existenci Muzea ghetta informo-

váni návštěvníci Malé pevnosti, kam tradičně až na výjimky směřují všechny hromadné výpravy s terezínským cílem, jak je vyznačena cesta mezi Malou pevností a Muzeem ghetta se zdůrazněním jeho blízkosti? Anebo jak jsou na Muzeu ghetta upozorněny tisíce návštěvníků přicházejících do areálu Státního židovského muzea v Praze? Nepomohl by plakát, který by k návštěvě Terezína vybízel? Budeme rezignovat před novou, zejména ekonomickou situací, která radikálně omezila možnosti školních výprav? Neukazuje úspěšný seminář, který Památník Terezín spolu s námi zorganizoval pro učitele dějepisu z Prahy a středoevropské oblasti, jednu z cest, na které by se neopakovaly formální akce známé z minulosti?

Otazníků je mnoho. Spolu s Památníkem Terezín odpovědi na ně musíme hledat i my. Napište nám své názory, zkušenosti a náměty. Stránky našeho zpravodaje jsou pro ně otevřeny.

M.K.

Číslo nikoliv suchá

PO NÁVŠTĚVĚ PREZIDENTA WEIZSÄCKERA

Loni v říjnu navštívil prezident Spolkové republiky Německo Richard von Weizsäcker se svou manželkou Terezín a za doprovodu představitelů Terezínské iniciativy si prohlédl Muzeum ghetta a na židovském hřbitově a v krematoriu se poklonil terezínským obětem. Při té příležitosti přislíbil pomoc, aby jejich památka mohla být důstojně uchována. Svůj slib splnil. Prostřednictvím německého ministerstva zahraničí dostala Terezínská iniciativa 150 000 marek, které byly určeny na stavební práce v Muzeu ghetta.

Výbor Terezínské iniciativy a Památník Terezín se rozhodly použít tyto prostředky na zřízení Parku terezínských dětí bezprostředně u budovy Muzea ghetta (na místě nepoužívaného dopravního hřiště). Jeho dominantou bude socha věnovaná terezínským dětem italskými městy, o jejímž osudu píšeme na jiném místě. Kromě toho bude rekonstruováno topení v budově muzea, což umožní zajistit tepelný režim chránící vystavené exponáty. Část peněz je určena na stavební přípravu studovny, kde návštěvník Muzea ghetta bude

mít možnost získat hlubší poznatky o tom, o čem vypovídá terezínská historie, než jaké může poskytnout sama expozice.

V PAMĚTI POČÍTAČE

Ještě v tomto roce, nejpozději do konce ledna, budou do paměti počítače zaneseny základní údaje o 151 tisících vězňů terezínského ghetta. Realizovat tento projekt Terezínské iniciativy a Památníku Terezín umožnila dotace nám poskytnutá zařízením rakouského Spolkového ministerstva pro vyučování a umění Kulturkontakt. Projekt uskutečňuje Ústav teorie informace a automatiky Československé akademie věd, kde je zatím umístěn počítač, který bude později přemístěn do Terezína.

Základními podklady jsou seznamy více než 110 tisíc terezínských vězňů, kteří zahynuli buď přímo v Terezíně, nebo po deportaci východními transporty, a seznamy vězňů osvobozených v Terezíně. Obtížné však je získat úplný přehled o těch, kteří byli z Terezína dále deportováni a deportaci přežili. Na tomto úkolu pracuje skupina historiků v našich i zahraničních archívech. Podle dosavadních

výsledků výzkumu přežilo deportace z Terezína méně než 4 000 vězňů.

Už realizace první etapy tohoto projektu umožní rychlou informaci o osudech všech vězňů terezínského tábora, ale položí také základ pro nový vědecký výzkum historie Terezína.

DRUHÁ TEREZÍNSKÁ KONFERENCE HISTORIKŮ

Obdobně jako loni i na letošní výroční listopadové dny Terezínská iniciativa a Památník Terezín plánovaly vědeckou konferenci, tentokrát společně s německou Nadací Friedricha Eberta, která jí díky pochopení jejího pražského představitele A.Kallweita plně finančně zajistila.

Tématem konference bylo tentokrát "Vernichtung durch Arbeit" v nacistických koncentračních táborech. Tři německá slova charakterizují systém, který většina bývalých terezínských vězňů dobře zná z vlastní trpké zkušenosti. Vraždily nejen plynové komory, ale také devastující pracovní nasazení. Podrobnou informaci o konferenci přineseme v příštím čísle zpravodaje Terezínské iniciativy.

Budoucí průvodci Muzeem ghetta

Do základu příprav na budoucí stálou expozici v terezínském Muzeu ghetta byla vložena jedna z dobrých myšlenek, že by návštěvníky měli expozici provázet pokud možno - bývalí vězňové ghetta. Naše možnosti jsou samozřejmě časově omezené - našimi silami i délkou našich životů. Už v prvním projektu, který předložil Ateliér Amfora, se navrhovalo změ-

nit fyzickou přítomnost bývalých vězňů v průvodcovskou roli videoklipy, zařazenými do scénáře tak, aby psané slovo bylo nahrazeno živým slovem konkrétního, na obrazovce viditelného člověka, který mluví o tom, co sám prožil.

Využili jsme loňského říjnového setkání terezínských vězňů z celého světa a natočili více než dvacet takových videoklipů. Na filmu je

tedy zaznamenáno např. vyprávění Michala Flacha o malých dětských vězňích, kteří byli v jeho péči, lidské portréty Jakoba Edelsteina a Paula Eppsteina nakreslené Ruth Bondyovou a Trudou Simonsohnovou, drastické líčení Terezína ve dnech prvních poprav ze vzpomínek Felixe Kolmera, zápas terezínských techniků a lékařů o udržení alespoň základních podmínek ži-

vota z úst ing. Jiřího Vogla a dr. Ericha Springera nebo vzpomínka Edith Krausové na roli umění v terezínské bídě a ponižování. Potezínské osudy - v Osvětimi, v Birkenau či v Malém Trostinci - jsou zachyceny ve vyprávění Oty Krause, Jiřího Steinera, Ruth Eliasové či Hanuše Münze.

Aby návštěvníci mohli co nejlépe pochopit vyprávění, např. představit si industrializovaný způsob osvětimského vraždění, byly v Os-

větmi natočeny záběry, které budou do videoklipů začleněny. Podobně byly ilustrační záběry pořízeny i v Terezíně. Délka jednotlivých videoklipů se má pohybovat mezi pěti, nejvýše sedmi minutami. Většina z natáčených hovořila česky, někteří německy nebo anglicky. Předpokládá se, že videoklipy budou opatřeny titulky. Které z videoklipů budou zařazeny do hlavní expozice a které budou k dispozici ve studovně, o tom

bude možno rozhodnout až při vypracování celkového scénáře budoucí expozice.

Skupinu, která videoklipy pořizovala, vedl Jindřich Santar, kameramanem byl V. Malý a jako scénárista fungoval M. Kárný.

Na financování této akce přispěl Kulturkontakt rakouského ministerstva pro vyučování a umění částkou 200 000 Kčs.

M.K.

ABY NAŠE PAMĚŤ ZŮSTALA ZACHOVÁNA

Jedním z nejdůležitějších projektů naší Terezínské iniciativy, který se teprve rozvíjí, je akce nazvaná Terezínská paměť. Jejím cílem je zachytit pokud možno co největší počet vzpomínek bývalých terezínských vězňů, větší počet, než stačí obsáhnout profesionální pracovníci Památníku Terezín a Židovského muzea. Obrátili jsme se proto na historická pracoviště dvou vysokých škol, pražské fakulty sociálních věd a olomoucké filosofické fakulty, aby nám při záznamu těchto vzpomínek pomohli jejich studenti, případně společně se svými pedagogy. Proti této naší iniciativě byly vysloveny námitky, že studenti nebudou s to vést tato interview dostatečně kvalifikovaně, že je třeba tyto záznamy přenechat historikům, kteří se historickým jevem holocaustu odborně zabývají, případně jím prošli. Zvítězil však názor, že akce má i svou přednost. Mladá vědecká, novinářská a učitelská generace, alespoň těch dvanáct či patnáct jejich příslušníků, získá od nás přímé svědectví o tom, jak to bylo.

Akci organizuje Terezínská iniciativa přímo, ale Památník Terezín pro ni uvolnil svého pracovníka dr. Pavla Škorpila. Těm z vás, na které se studenti obrátí, jsme poslali dopis, jehož podstatnou část otiskujeme: Každé nevyprávěné, nenapsané vzpomínky je škoda a bohužel, čas kvapí, musíme si už pospíšet. Existují deníky z té dávné doby, jsou také natočené vzpomínky s mnohými z nás, kteří prošli Terezínem a dalšími tábory, ale zdaleka není zaznamenáno všechno. A tak nás velmi potěšilo, že přichází právě pomoc od mladých vysokoškolských studentů a asistentů, že právě oni chtějí přispět k tomu, aby nic nebylo zapomenuto. Víme, když přicházíme za vámi my, kteří jsme měli stejný osud, hned nacházíme společnou řeč, stačí leccos jen naznačit a už si rozumíme. Možná, že otázky těch mladých budou jiné, nezasvěcené, že budete muset říkat věci důkladněji, více vysvětlovat - ale to by nemělo vadit. Ti, kterým jsou vaše vzpomínky určeny, budou tím snad mít jasnější obraz oné doby. A i my máme přece zájem na tom, aby naše paměť neskončila s našimi životy. Prosíme vás proto, přijměte naše mladé pomocníky s porozuměním a pomozte jim, aby i oni porozuměli tomu, co jsme ve svém životě poznali.

Miroslav Kárný

PAMÁTNÍK V PINKASOVĚ SYNAGÓZE

Po léta jsme marně očekávali znovuotevření Památníku obětí holocaustu českých Židů v Pinkasově synagóze, který byl v roce 1968, pouhých několik let po svém otevření, uzavřen. Více než 20 let nemohla veřejnost do budovy ani vstoupit.

Původní důvod uzavření, vzlínající vlhkost s následným poškozováním nápisů na zdech, byl na místě. Více než dvacet let trvající opravy budovy byly samozřejmě již úmyslným znemožňováním obnovy Památníku.

Teď konečně máme naději, že Památník bude opět obnoven v původním rozsahu a provedení. V období po 17. listopadu 1989 se podařilo dokončit zbývající stavební práce. Byly provedeny i konečné úpravy interiéru tak, aby mohly být zahájeny práce související s postupným obnovením nápisů, které byly, až na malé fragmenty, v přechozích letech odstraněny. V r. 1991 bylo rozhodnuto, že dojde k jejich rekonstrukci v původní podobě. Pracemi byl po výběrovém řízení pověřen tým akademick-

pokračování na straně 10

ká malířka Michaela Pohlová, akademický malíř a restaurátor Antonín Tenzer a akademická malířka a restaurátorka B.Mišová-Čílová. Rozsah prací vyžaduje jejich etapové provádění a jsou rozvrženy na období tří let. Zahájeny byly v červnu 1992.

Odpovědnost za faktografickou správnost a uměleckou úroveň projektu má skupina historiků, restaurátorů, výtvarníků a historiků umění, mezi nimiž je mj. i akademický malíř V.Bošтік, spoluautor původních nápisů. Židovské muzeum připravilo aktualizovanou verzi seznamu obětí, která zachycuje i některé údaje dříve neznámé.

V současné době je nově upravený interiér Pinkasovy synagogy, jako součást areálu Židovského muzea, zpřístupněn již i návštěvníkové veřejnosti, která současně může sledovat postupné obnovení nápisů na zdech a shlédnout restaurované fragmenty původních nápisů.

Anita Franková

Nové číslo Terezínských listů

Jubilejní 20. číslo sborníku Památníku Terezín - Terezínské listy - přináší zamyšlení ředitele J.Munka nad terezínským rokem 1991, studii M.Kárného věnovanou zprávě delegáta Mezinárodního výboru Červeného kříže o jeho návštěvě Terezína v červnu 1944 a o záhadě, proč nevyužil Himmlerova souhlasu s jeho návštěvou také v jednom židovském pracovním táboře, dále studii Zd.Jelínka o terezínském velezrádném procesu s kutnohorskými studenty v roce 1915 a A.Grobelného o československých občanech v nacistické káznici v Kladsku. Kromě toho číslo přináší vzpomínky spoluvězňů na Miladu Horákovou, obsáhlé výňatky z terezínského deníku Evy

Roubíčkové a vzpomínku Oty Ostřeho na terezínské komando nasazené v Panenských Břežanech v zámku L.Heydrichové. Nově zařazená bibliografická rubrika zahrnuje knihy a články věnované terezínské tematice v letech 1984 až 1990. Terezínské listy lze objednat přímo v Památníku Terezín.

Oboustranně prospěšný seminář

Německá organizace mírových služeb Aktion Sühnezeichen věnuje velkou pozornost památníkům zřizovaným na místech bývalých nacistických koncentračních táborů a všem muzeím připomínajícím nacistickou minulost. Dvakrát ročně svolává pracovníky těchto zařízení z celého Německa k výměně zkušeností. Na letošním jarním semináři, který byl věnován památníku v Doře a v Langensteinu, našel velký ohlas podnět Terezínské iniciativy, aby se v roce 1993 takový seminář konal v Terezíně. Ohlas je pochopitelný. Více než 40 000 terezínských vězňů bylo deportováno transporty z Německa.

V srpnu došlo k dohodě mezi představitelem Aktion Sühnezeichen Thomasem Lutzem, vedoucím pražské pobočky Nadace Friedricha Eberta dr.Alexandrem Kallweitem, Terezínskou iniciativou a Památníkem Terezín, že tento seminář se uskuteční v prvním týdnu října 1993 a že Nadace F.Eberta poskytne k jeho konání potřebné finanční prostředky. Předpokládá se, že účastníci si prohlédnou Muzeum ghetta i Malou pevnost, že vyslechnou přednášky o historii Terezína i o koncepci dalšího budování Památníku Terezín a své poznaky posoudí v pracovních skupinách. Seminář bude přínosem nejen německým účastníkům, ale také Památníku Terezín. K jeho expozicím i plánům se budou moci vyslovit zkušenosti odborníci.

Na správné místo

V roce 1988 byla v parku terezínské Malé pevnosti osazena plastika dívky, vytvořená výrazným představitelem světového moderního sochařství Emiliem Grecem. Dílo vzniklo jako odezva na výstavu kreseb a básní dětí z ghetta Terezín, představenou v roce 1982 nejprve v toskánském městečku Volterra a poté v mnoha dalších městech, školách a veřejných institucích v Itálii.

Devadesát šest italských měst tehdy uspořádalo sbírku, jež přinesla na 150 miliónů lir k úhradě technických prací spojených s realizací a umístěním darované plastiky v Československu. Emilio Greco ztvárnil dívku jako symbol vůle k životu přemáhající smrt. Plastika se svým pojetím, ale i tvůrčí úrovní a původností zcela vymyká všem klišé, kterými někteří výtvarní řemeslníci zaplavili památníky obětí holocaustu, z různých těch skupin zbědovaných postav, přísahajících rukou či vzlétajících holubic atd. Na jejím podstavci čteme slova italského spisovatele Natalina Sapegna: "Městu Terezín na paměť hrozného barbarství a neústupné a mlčenlivé odvahy, s přáním budoucnosti bez válek a krveprolití věnují italská města." Italská delegace, přítomná 21.května 1988 slavnostnímu odhalení plastiky, při němž byla mj. přednesena báseň jednoho z nejtalentednějších básníků ghetta, čtrnáctiletého Hanuše Hachenburga, stěžela, že tato plastika není osazena na místě, kam patří - protože židovské oběti neměly být tolik připomínány. Teprve letos bude prohřešek napraven - po dohodě se zastupitelstvem města Terezína bude plastika dívky přenesena do odpočivného parčíku při budově někdejší terezínské školy, kde byly děti v letech 1942-44 vězněny a kde je nyní vybudováno Muzeum ghetta.

kjk

Seminář učitelů v Terezíně

17.června 1992 uvítali pracovníci Památníku Terezín a Muzea ghetta zájezd pražských učitelů dějepisu, kteří se vydali do Terezína nejen proto, aby si prohlédli expozice muzea a město - bývalé ghetto, ale i vyslechli přednášky odborníků o osudu Židů z Čech a Moravy v době nacistické okupace. Seminář organizoval Ústav rozvoje školství v Praze s přispěním Terezínské iniciativy a Českého svazu bojovníků za svobodu. Přednášející seznámili učitele s průběhem holocaustu v Protektorátu Čechy a Morava, tehdejší úlohou Terezína, s životem dětí a mládeže v něm. V doprovodu L.Chládkové a s jejím výkladem si prohlédli bývalé ghetto. Kateřina Olivová, jedna z bývalých terezínských dětí, dnes učitelka dějepisu, pohovořila o svých metodických zkušenostech při výuce s tématem holocaustu. Po promítnutí videokazety-filmu o Terezíně následovaly dotazy účastníků a diskuse, při které bylo doporučeno uspořádat podobný seminář i pro budoucí učitele - nyníější posluchače pedagogických fakult, což uskutečňujeme.

eš

Na paměť schwarzheidských

Na pozvání podniku BASF Schwarzheide G.m.b.H., který je následníkem BRABAG (Braunkohlebenzin-Aktiengesellschaft) a pak SYS (Synthesewerk Schwarzheide), přijelo v pondělí 11.května do Schwarzheide 15 bývalých českých židovských vězňů místního koncentračního tábora, pobočky Sachsenhausen, s rodinnými příslušníky a hosty. Večer se konala přátelská beseda, na níž promluvíli gen. ředitel podniku dr.Dehmel a z bývalých vězňů dr.Jiří Franěk. Zbytky koncentračního tábora byly srovnány se zemí, což vzbudilo

protesty jak Svazu antifašistů SRN, tak i dalších institucí z ciziny, zejména však z ČSFR. Po dohodě se zástupci vězňů byl vybudován park s památníky obětí nacismu před hlavním vchodem do podniku a následujícího dne byl odevzdán veřejnosti. Za velké účasti obyvatel, pracovníků podniku, tisku a televize promluvil na zahájení pan Kleider, jednatel Společnosti pro obecně prospěšnou práci a vzdělávání (G.A.B. - Gemeinnützige Gesellschaft für Arbeit und Bildung mbH), která všechny práce zajišťovala. Po převzetí památníku do péče města panem starostou promluvil jménem přeživších vězňů Jiří Lom z Prahy, který poukázal nejen na minulost, ale i na současnou nutnost účinného boje proti fašismu a na řešení problémů odškodnění politickým vězňům a náhrady za otrockou práci po ratifikaci smlouvy mezi SRN a ČSFR. Po pietním aktu si účastníci prohlédli podnik a území bývalého koncentračního tábora. Po odpolední prohlídce Drážďan následující den se delegace vrátila do vlasti. Místo tábora a plynové komory a krematoria budou zvlášť vyznačeny.

J.L.

Skupina terezínských vězňov v Bratislave

Dňa 18.júna 1992 sa v Bratislave stretli bývalí väzni terezínského geta. Zo 44 pozvaných prišli 23 Bratislavčania, pôvodný zoznam bolo možné doplniť o mená 6 ďalších väzňov. Najstarší je Mikuláš Somló (nar.15.4.1908), najmladší - na schôdzke neboli prítomní - sú väzni narodení v r.1945 v Terezíne. Pri organizovaní stretnutia pomohla ŽNO v Bratislave. Prítomní si vypočuli základné informácie o poslaní a činnosti Terezínskej iniciatívy. Privítali možnosť a príležitosť vytvoriť a obnoviť vzájomné kontakty medzi sebou. Prejavili záujem o činnosť TI a jej

bulletin. Rozhodli sa vytvoriť historickú skupinu väzňov terezínského geta v rámci SZPB.

Pamětní deska v Hamburku

Na radnici hamburského předměstí Neugraben byla 15.4.1992 odhalena pamětní deska s tímto textem:

"Až do konce šedesátých let tu stávaly tzv. "panelové domky" pro vybombardované hamburské rodiny. Na stavbě těchto domků, cest a vodovodu byli kromě válečných zajatců nasazeni také vězni koncentračního tábora Neuengamme. Po dlouholetém pobytu v jiných koncentračních táborech, naposledy v Osvětimi-Birkenau, přišlo 500 židovských žen přes tábor Desauer Ufer do pobočky KT Neuengamme v Neugrabenu.

Od září 1944 do února 1945 byly tyto ženy ubytovány v táborových barácích na Falkenbergweg a musely vykonávat pro místní stavební firmy životu nebezpečné nucené práce. Byly také využívány pro odklízovací práce po pumových náletech v Harburgu a Neugrabenu. Přeživší byly na jaře 1945 odvezeny do tábora Tiefstack a odtamtud do koncentračního tábora Bergen-Belsen. Až do osvobození anglickou armádou - 15.dubna 1945 - a později zemřely mladé ženy na následky věznění, nedostatečné výživy a nucených prací."

Většina těchto žen prošla terezínským ghettem. O zřízení desky se zasloužil p.Karl-Heinz Schultz, který už po léta usiluje o to, aby zůstala zachována památka na tento tábor. Podařilo se mu prosadit, že se území bývalého tábora stalo součástí přírodní rezervace a nebude použito jako stavební parcela. Jeden z posledních uskládněných panelových domků bude znovu postaven a začátkem příštího roku by v něm měla být otevřena trvalá výstava o neugrabenském táboře.

Terezín v Berlíně

6.10.1992 byla v Kulturním a informačním středisku ČSFR na Lipské třídě v Berlíně zahájena výstava "Vzpomínky na Terezín", kterou pořádá Sdružení přátel Československa. Jádrem výstavy jsou předměty a dokumenty, které zapůjčil jeden ze zakládajících členů Sdružení, bývalý vězeň terezínského ghetta, Arnold Munter. Po nedávných projevech národní a rasové nesnášenlivosti a po požáru židovského bloku v bývalém KT Sachsenhausen je výstava zvláště aktuální.

Terezín v německém parlamentu

Skupina 33 sociálně demokratických poslanců ve Spolkovém sněmu podala interpelaci vyzývající sněm, aby vyzval spolkovou vládu k podpoře památníků bývalých nacistických koncentračních a vyhlazovacích táborů ve východní Evropě. V rozpočtu zahraničního úřadu by měly být finanční prostředky sloužící k restauraci jejich budov, k ochraně jejich území a k jejich udržení jako památníků. Tyto prostředky by měly být k dispozici pro nejrůznější návrhy a přání nezávislých nadací a soukromých organizací. Jmenovitě jsou uvedeny dva takové příklady - nezbytnost finančně podpořit již vypracované koncepce pro Osvětim a Birkenau a podílet se na vytvoření plánované nadace pro Terezín.

Německé vydání sborníku o Terezíně

České vydání sborníku Terezín v "konečném řešení židovské otázky" už mají v rukou všichni členové Terezínské iniciativy, kteří si jej objednali. Kniha vyšla v nákladu

1 000 výtisků a značná část je již prodána. Objednávky lze nadále posílat na adresu Terezínské iniciativy, Maiselova 18, 110 00 Praha 1.

V polovině října editoři německého vydání tohoto sborníku odevzdali jeho rukopis v nakladatelství Panorama, které se zavázalo vydat knihu v nákladu 2 000 výtisků do konce roku. O vydání německé verze se velmi zasloužila kulturní atašé německého velvyslanectví v Praze Michaela Küchlerová.

Krátce ze života

Knihovnická práce a četba v ghettu Terezín je téma disertační práce, kterou diplomovaná knihovnice z Lipska Kornelia Richterová předložila a obhájila na Humboldtově univerzitě v Berlíně. Autorka využila velkého množství vzpomínek terezínských vězňů.

Mnoho terezínských vězňů, deportovaných do Osvětimi na podzim 1944, skončilo v pobočných táborech Dachau, které byly umístěny v Kauferingu a Mühldorfu. Jejich historii je věnována disertační práce mladé německé historičky Edith Raimové, kterou obhájila na mnichovské univerzitě Ludwiga Maximiliana. Tato disertace vyšla nyní knižně.

V městě Krefeldu bylo v listopadu 1991 zřízeno středisko, jehož úkolem je dokumentovat historii nacionálního socialismu a stát se střediskem pro osvětlování této historie. Středisko je umístěno ve vile, která patřila bývalému terezínskému vězni Richardu Merländerovi. Vedoucí střediska Ingrid Schupetta se na nás obrátila s prosbou o zjištění jeho osudu. 21.zář 1942 byl deportován do Treblinky, kde byl celý transport zlikvidován.

"Výstava o ghettu Terezín na nás velmi zapůsobila. Jen by mělo být o mnoho více na Malé pevnosti

poukázáno na Muzeum ghetta. Snad by mohla také pomoci přepravní služba (malý autobus), který by jezdil mezi Malou pevností a terezínským ghettem," napsal nám vídeňský historik Herbert Exenberger.

Osmdesát svazků osvětimských dokumentů se konečně vrátilo do osvětimského archivu z Ústředního státního zvláštního archivu bývalého Sovětského svazu, kde byly uschovány a historikům nepřístupny německé archivní fondy, které ukořistila sovětská armáda v době války. Jsou tam zřejmě i důležité dokumenty k historii terezínského rodinného tábora v Birkenau, především záznamy v úmrtních knihách, z nichž byl dosud k dispozici jen malý zlomek.

Mimořádnou aktivitu projevili náš frankfurtský člen R.Rohan. Při návštěvě Prahy si odvezl 50 výtisků našeho terezínského sborníku a rozeslal je na adresy terezínských vězňů, kteří žijí v Německu a ovládají češtinu. Vyzval je, aby knížku uhradili přímo Terezínské iniciativě anebo na její devizové konto. Tak se také děje. Upřímně a srdečně děkujeme.

Ve věku 94 let zemřel ve Vídni **dr.Georg Weis**, rodák z Duchcova, litoměřický advokát, za války důstojník britské armády, po válce sekční šéf rakouského ministerstva financí. Jeho otec zahynul v Terezíně a odtud byla rodina jeho sestry dále deportována. Velmi usiloval, aby byla zachována památka terezínských vězňů. Je autorem publikace "Totenbuch Theresienstadt", do níž je zahrnut seznam všech zemřelých terezínských vězňů deportovaných z Rakouska.

TEREZÍNSKÁ INICIATIVA
vydává Terezínská iniciativa, 11001
Praha 1, Maiselova 18. Redakční
rada: Miroslav Kárný, Jiří Kotouč,
Jaroslav Kraus, Jiří Steiner. Číslo 3
vyšlo v prosinci 1992.